

In 1970 ging ik in Wiltshire wonen, in een huisje of bungalow van een vriend van een vriend, en ik bleef er elf jaar. Het was een heel gelukkige tijd. Ik had nooit eerder in een huis gewoond waar ik zo dol op was, in zo'n prachtige, stimulerende omgeving, en mijn werk ging als vanzelf. Eerst schreef ik over Afrika, waar ik had verbleven voordat ik naar Wiltshire ging; ik schreef een groot boek over India en daarna schreef ik twee jaar lang over mijn reizen in de herontwaakte moslimwereld. Het was dus een vruchtbare tijd, en toen moest ik verhuizen. Ik had niets geschreven over de plek waar ik woonde. Dat kwam later. Zo gebeurde het, zoals het al vaker gebeurd was, dat een stuk ervaring al was afgerond voordat ik erover begon te schrijven. Dat is een deel van mijn geluk geweest, en het is ook een klein deel van de verklaring waarom ik altijd heb kunnen blijven schrijven. Elke ervaring kwam tot me als een afgerond geheel.

Het ging me er niet om over het landschap te schrijven toen ik begon. Ik wilde mijn gelukkige tijd en onverwachte kalmte na zoveel jaren van onzekerheid bezingen. Ik kan zelfs wel zeggen dat ik nog nooit in zo'n mooie, rustgevendende omgeving had gewoond, en ervan verstedd stond dat ik al zoveel jaren in leven was en nooit had geweten hoe ontzettend prettig het was een goed huis te hebben.

Mijn bungalow was een klein huis met drie kamers. Mensen die het voor het eerst zagen waren altijd teleurgesteld; ze hadden geen idee wat dat huis voor mij betekende.

Ik wist dat er een lange traditie van natuurschrijven bestond, en ik wist dat ik niet geschikt was om daar iets aan toe te voegen. Waar ik me mee bezighield, als iemand uit de koloniën, was het gebruik van het land, de natuur waarvan het uiterste werd gevegd door herhaalde oogsten. Omdat ik over Afrika schreef, zag ik Afrika op mijn eerste wandelingen. Het duurde enige tijd voordat ik het landschap zag als wat het was, als iets opzichzelfstaands. Die vergelijking van wat ik voor me zag met wat in mijn hoofd zat strekte zich ook uit tot culturele kwesties. Schrijven deed ik zoals altijd vooral over dingen waarbij ik me betrokken voelde, en het thema dat in het boek werd uitgewerkt was hoe de schrijver of verteller door zijn verlangen naar hoofdstedelijk materiaal zijn grote onderwerp misloopt. Londen was in 1950 vol ontheemde mensen. Maar omdat ik op zoek was naar de meer gezettele gemeenschap van de beroemde Engelse literaire wereld, besteedde ik daar geen aandacht aan. Dat is een van de humoristische thema's in het middengedeelte van *Het raadsel*; en dat humoristische aspect was voor de schrijver duidelijker ten tijde van het schrijven dan ten tijde van zijn ervaring. Ik had dus geen oog voor de Italianen en de Noord-Afrikaanse Fransen, en probeerde in plaats daarvan, zoals de lezer zal ontdekken, de bedienden van het pension waar ik woonde tot materiaal te maken, omdat die bedienden konden worden ingepast in datgene waarvan ik wist dat het bestond. Zo ontwikkelde het boek zich vanuit de eerste impuls, om mijn nieuwe leven vast te leggen, om mijn oude leven te begrijpen, en ik denk dat het realistisch klinkt omdat de werkelijkheid erop leek.

Ik maakte geen aantekeningen. Ik leunde zoals zo vaak op mijn geheugen, en dat verleent een eenduidige toon aan een boek dat anders misschien een beetje van de hak op de tak springerig zou overkomen. Zoals ik zei begon ik dit boek te schrijven toen de ervaring al voorbij was. Voor ik begon met schrijven dacht ik dat mijn materiaal op was, en ik had het idee dat mijn handschrift echt belabberd was geworden als een extra aspect van die tegenslag, zo belabberd dat ik er zelfs na een korte tijd al moeite mee had om te ontcijferen wat ik had geschreven. In het nieuwe huis waar ik naartoe was verhuisd probeerde ik, omdat

ik bang was dat de nieuwe omgeving nadelig zou zijn voor mijn schrijven, een neutrale sfeer te scheppen. Ik stond heel vroeg op; en om niet kwijt te raken wat ik bij dageraad had geschreven sprak ik het in op een bandrecorder. Tijdens de lunch en ook tijdens het avondeten zat ik met mijn rug naar de bandrecorder waarop mijn woorden werden afgespeeld. Op die manier raakte ik vertrouwd met wat ik had geschreven, en wist ik wat ermee moest worden gedaan. Ik benadruk die technische kant van het schrijven omdat dat altijd een soort probleem voor me is geweest, gedachten en impulsen omzetten in woorden op papier. Ik kon niet steunen op een vaste manier om een boek te schrijven. Elk boek leek een nieuwe werkwijze op te roepen: ik kon het boek dat ik had geschreven niet met een inspecterende blik lezen. De eerste reactie die me rechtstreeks aansprak kwam lange tijd later, toen het boek al ver van me af stond en mijn gedachten bij andere projecten waren, van mijn Franse vertaalster. Zij zei dat ze het boek hypnotiserend had gevonden, en ze vroeg zich af of ik dat wist. Ik wist het niet, maar ik begrijp nu dat het boek om meerdere redenen zijn bewonderaars heeft, en ik hoop dat het met deze herdruk nog meer vrienden zal krijgen.

V.S. Naipaul, 2011

I De tuin van Jack

De eerste vier dagen regende het. Ik kon nauwelijks zien waar ik was. Toen hield het op met regenen en zag ik – voorbij het grasveld en de bijgebouwen voor mijn huisje – velden met geknotte bomen langs de randen van elk veld en ver weg, afhankelijk van het licht, de glinsteringen van een riviertje, glinsteringen die soms, vreemd genoeg, boven het niveau van het land leken te hangen.

De rivier heette Avon; niet degene die verbonden is met Shakespeare. Pas later – toen het land meer betekenis had, toen het een groter deel van mijn leven was geworden dan de tropische straten waar ik was opgegroeid – kon ik mij de vlakke, natte velden met hun greppels voorstellen als ‘uiterwaarden’ of ‘drasland’ en de lage, gladde heuvels op de achtergrond, voorbij de rivier, als ‘hoogland’. Maar op dat moment, vlak na de regen, zag ik slechts vlakke velden en een smalle rivier, ook al woonde ik reeds twintig jaar in Engeland.

Het was winter. Het idee van winter en sneeuw had mij altijd opgewonden; maar in Engeland had het woord iets van zijn romantiek verloren, want de winters die ik in Engeland had aangetroffen, waren zelden zo streng als ik me had voorgesteld toen ik nog ver weg op mijn tropische eiland was. Ik had zwaar weer meegemaakt op andere plaatsen – in Spanje, in januari, in een skioord in de buurt van Madrid; in Simla, India, in december en in de Himalaya in augustus. Maar in Engeland leek dit soort weer nauwelijks voor te komen. In Engeland droeg ik het hele

jaar dezelfde soort kleren; daar trok ik zelden een pullover aan, had ik nauwelijks een overjas nodig.

En hoewel ik wist dat de zomers zonnig waren en dat de bomen 's winters kaal als kreupelhout werden, zoals op de aquarellen van Rowland Hilden, bleef het jaar – ten aanzien van de vegetatie, ja, zelfs van de temperatuur – voor mij een vaag geheel. Ik vond het moeilijk om het ene gedeelte of jaargetijde van het andere te onderscheiden, ik kon bloemen of gebladerte niet in verband brengen met een bepaalde maand. En toch keek ik graag, ik merkte alles op en ik kon ontroerd raken door de schoonheid van bomen en bloemen en vroege, zonnige morgens en late, lichte avonden. Voor mij was de winter vooral een tijd van korte dagen en van elektrisch licht tijdens de werkuren, overal; bovendien een tijd waarin er sneeuw kon komen.

Als ik zeg dat het winter was toen ik bij dat huis in het rivierdal aankwam, komt dat vooral doordat ik me de mist herinner, de vier dagen van regen en mist die mijn omgeving voor mij verdoezelden en die zo goed pasten bij mijn ongerustheid van die tijd, ongerustheid over mijn werk en over deze verhuizing naar een nieuwe plek, ook al was het slechts een van de vele verhuizingen die ik in Engeland had ondernomen.

Het was ook winter omdat ik mij zorgen maakte over de stookkosten. In het huisje was alleen elektriciteit – duurder dan gas of olie. En het huisje was moeilijk te verwarmen. Het was lang en smal, het stond niet ver van de uiterwaarden en de rivier en de betonnen vloer lag maar een paar decimeter boven de grond.

En toen begon het op een middag te sneeuwen. Sneeuw bepoederde het grasveld voor mijn huisje, bestoof de kale takken van de bomen, gaf een scherpe omlijning aan onopgemerkte dingen, aan de lege, oud uitziende huizen rond het grasveld, gebouwen waarop ik nog niet gelet had of die ik me nog niet bewust was geweest; zodat er, terwijl ik naar de vallende sneeuw keek, rondom mij een ruwe schets ontstond van mijn omgeving.

Konijnen doken op om te spelen in de sneeuw of om te eten. Een voedster, diep ineengedoken, met drie, vier jongen. Ze vormden een andere, smoezelige kleur op de sneeuw. En dit beeld van de konijnen, of eerder van hun nieuwe kleur, wekt

of scheidt de andere bijzonderheden van die winterdag: het sneeuwlicht van de late namiddag, de vreemde, lege huizen rond het grasveld die wit en duidelijk en belangrijker werden. Het roept ook de herinnering op aan het bos dat ik meende te zien achter de witter wordende heg waartegen de konijnen afstaken bij het eten. Het witte gazon, de lege gebouwen eromheen, de heg aan de ene kant van het gazon, het gat in de heg, een pad, het bos daarachter. Ik zag een bos. Maar het was geen echt bos, het was slechts de oude boomgaard achter het landhuis van het landgoed waarop mijn huisje stond.

Wat ik zag, zag ik heel duidelijk. Maar ik wist niet waarnaar ik keek. Ik had niets waarin ik het kon inpassen. Ik bevond mij nog in een soort voorgeborchte. Toen waren bepaalde dingen mij bekend. Ik wist de naam van de stad waar ik per trein was aangekomen. Dat was Salisbury. Het was eigenlijk de eerste Engelse stad die ik had leren kennen, de eerste waarvan ik enig idee had gekregen dankzij een reproductie van Constables schilderij *Dekathedraal van Salisbury* in mijn leesboek van de derde klas. Ver weg op mijn tropische eiland, nog voordat ik tien was. Een afbeelding in vier kleuren, voor mij het mooiste plaatje dat ik ooit had gezien. Ik wist dat het huis, waar ik naar toe was gegaan, in een van de rivierdalen in de buurt van Salisbury stond.

Behalve de romantiek van de reproductie van Constable, had ik ook wat taalkundige kennis meegebracht. Ik wist dat 'avon' oorspronkelijk slechts 'rivier' betekende. En ik wist dat de samenstellende delen van Waldenshaw, de naam van het dorp en van het landgoed waarop ik mij bevond, allebei gewoon 'bos' betekenden, zowel 'walden' als 'shaw'. Een bijkomende reden – naast dat sprookjesachtige gevoel van de sneeuw en de konijnen – waarom ik een bos meende te zien.

Ik wist ook dat het huis in de buurt van Stonehenge stond. Ik wist dat er een voetpad lag dat je tot vlak bij die kring van stenen bracht, ik wist dat ergens, hoog op dat pad, een uitkijkpunt was. En toen na die eerste vier dagen de regen ophield en de mist wegtrok, ging ik op een middag op zoek naar dat pad en dat uitzicht.

Van een dorp was nauwelijks sprake. Daar was ik blij om. Ik zou te beducht zijn geweest om mensen te ontmoeten. Na al die

tijd in Engeland bezat ik nog steeds dat zenuwachtige op een nieuwe plek, dat gevoelige in mijn reacties, waande ik me nog steeds in het land van een ander, ervoer ik nog steeds mijn vreemdheid, mijn alleenzijn. En ieder uitstapje naar een nieuw deel van het land – dat voor anderen een avontuur zou zijn geweest – was voor mij als het krabben aan de korst op een oude wond.

De smalle straatweg liep langs het donkere, met taxushagen afgeschermd terrein van het landgoed. Aan de overkant van de weg en de draadafscheiding en de bermbegroeiing rees de bodem steil omhoog. Stonehenge en het voetpad daarheen lagen in die richting. Ergens zou wel een laantje of een paadje zijn dat afsloeg van de straatweg. Moest ik naar links of naar rechts gaan om dat pad of dat laantje te vinden? In werkelijkheid was er geen enkel probleem. Je kwam bij een weggetje als je linksaf sloeg, je kwam bij een ander weggetje als je rechtsaf sloeg. Die twee weggetjes kwamen samen bij het huisje van Jack of bij het oude boeren erf waarnaast Jacks huisje stond, in het dal aan de andere kant van de heuvel.

Twee wegen naar dat huisje. Verschillende wegen: de ene was erg oud en de andere was nieuw. De oude weg was langer, vlakker; hij volgde een oude, brede, kronkelende rivierbedding; in vroeger dagen moest hij door karren zijn gebruikt. De nieuwe weg – bedoeld voor machines – was steiler, liep pal tegen de heuvel op en daarna meteen naar beneden.

Je kwam op de oude weg als je op de straatweg linksaf sloeg. Dit gedeelte van de openbare weg werd overkoepeld door beuken. Het volgde een richel in de heuvelhelling, iets hoger dan de rivier, daarna daalde het bijna tot aan het waterpeil. Een kleine buurtschap, hier; slechts een paar woningen. Ik zag: een klein, oud huis van baksteen en vuursteen en met een mooie portiek en aan de rivieroever, heel dicht bij het water, een lage, witgekalkte arbeiderswoning met rieten dak die werd 'opgeknapt'. (Jaren later werd dat huis nog steeds opgeknapt; door de stoffige ramen waren nog altijd half verbruikte zakken cement te zien.) Hier, bij dit buurtje, nam je de oude route die naar Jacks huisje leidde.

Een asfaltweggetje liep langs een zestal onopvallende, kleine

huizen; twee, drie daarvan droegen, als enig fantasierijk trekje, het krullerige monogram van hun eigenaar of bouwer of ontwerper, compleet met de datum – die, heel verrassend, uit de oorlog stamde: 1944. Het asfalt hield op, het smalle laantje werd rotsachtig; hierna liep het een dal in en verbreedde zich daar met vele keiharde wielsporen die gescheiden werden door ongelijke stroken van een ruwe, op kluitjes groeiende grassoort. Deze vallei deed erg oud aan. Links sloot een steile helling het verdere uitzicht af. Deze helling was kaal, zonder bomen of struikgewas; onder de egale, dunne graslaag waren lijnen en strepen zichtbaar, als striemen – wat wees op landbewerking, lang geleden en vele jaren achtereen, maar het deed ook denken aan versterkingen. De brede weg kronkelde; het brede dal waarvan de weg gebruik maakte (mogelijk een oude rivierloop) strekte zich recht en ver uit, in de verte begrensd door het begin van een lage heuvel. Jacks huis en het oude boerenerf lagen aan het einde van dat rechte stuk, daar waar de weg een bocht maakte.

De andere weg naar het huisje – de kortere, steilere, nieuwere route, vanaf de straatweg naar boven en dan omlaag naar het dal en het boerenerf – was aan de noordkant afgezet met een windbreking: jonge beukenbomen die beschermd werden door hogere dennen. Aan de top van de helling stond een moderne schuur met metalen wanden, een stukje lager aan de andere kant zat een gat in de windbreking. Dit was het uitzichtpunt voor Stonehenge: ver weg, klein, niet gemakkelijk te onderscheiden, lang niet zo gemakkelijk als de fluorescerende rode of oranje doelen op de schietbaan van het leger. En aan de voet van de helling, onder aan de ongelijke, met stenen verharde weg langs de windbreking, lagen de uitgestorven gebouwen van de boerderij en de voortlevende rij daglonershuisjes waarvan Jack er een bewoonde.

De heuvels rondom waren hard en droog, wittig bruin, wittig groen. Maar op de brede weg in het dal, rond de gebouwen van de boerderij, was de grond modderig en zwart. Tractorwielen hadden, in de lengterichting van de weg, onregelmatige vijvers uitgegraven in de zwarte modder.

Toen ik die eerste middag de steile weg langs de windbreking

af liep en bij de gebouwen van de oude hoeve kwam, moest ik daar de weg naar Stonehenge vragen. Vanaf het uitzichtpunt aan de top had het duidelijk geleken. Maar sindsdien was heuvel na heuvel, helling na helling, opgerezen en voor de andere geschoven; dalen en paden raakten verscholen en eenmaal beneden, waar modder en langgerekte plassen het lopen moeilijk maakten en waar de open plekken groter leken – en waar ook veel paden schenen te liggen die soms de brede weg door het dal verlieten – raakte ik in de war. Het was eigenlijk een doodgewone vraag, in al die leegte, maar ik ben nooit vergeten dat iemand mij die eerste dag de weg moest wijzen. Was het Jack? Ik nam de man niet goed op, ik hield mij eerder bezig met de vreemdheid van de wandeling, met mijn eigen vreemdheid en het idiote van mijn gevraag.

Mij werd gezegd rond de oude boerderij te lopen, rechtsaf te gaan, op de brede hoofdweg te blijven en niet te letten op de verlokkelijke, droge paden die van de hoofdweg naar de bosjes aan de andere kant leidden: jong geboomte dat valselijk en ontoegankelijk gebied suggereerde, het begin van een woud.

Dus sloeg ik rechtsaf, langs het slijk rond de huisjes en het boerenerf, langs rommelige hopen afvalhout en ineengestengeld oud prikkeldraad en stukken landbouwmachines die duidelijk afgedankt waren. De brede, modderige weg raakte begroeid – lang, nat gras. En toen ik de boerderij eenmaal achter me had gelaten en door een brede, lege, oude rivierbedding leek te lopen, werd het gevoel van ruimte al spoedig overweldigend.

Deze grazige weg – een oude rivierbedding, naar ik veronderstelde, maar ongetwijfeld ook een oude veedrift waarlangs men generaties lang de koeien had gedreven – helde opwaarts, zodat de blik naar de hemel werd getrokken; aan weerszijden lagen de heuvelflanken die uit- en opwaaierden naar de lucht. Aan de ene kant liep vee; aan de andere kant, voorbij een groot weiland, een wijd en leeg gebied, stonden jonge dennen, een klein bos. De entourage deed oeroud aan; er heerste een indruk van ruimte, maagdelijk land, het begin der dingen. Nergens waren huizen te zien, alleen de brede, begroeide weg, de hemel daarboven en aan beide zijden de weidse heuvelhellingen.

Op dit stuk van de oude veedrift was het goed mogelijk het idee van leegte te behouden. Maar toen ik aan de top van de grazige opgang kwam en op gelijke hoogte was met de grafheuvels, waarmee de hoge heuvels rondom mij bezaaid waren, en vandaar neerkeek op Stonehenge, toen zag ik ook de schietbanen op de vlakte van Salisbury en de vele, kleine, nette huizen van West Amesbury. De leegte, de ruimtelijkheid waardoor ik voor mijn gevoel gelopen had, was al evenzeer een illusie als het idee van een woud achter de jonge dennen. Overal rondom mij, en niet eens zo ver weg, lagen lokale en doorvoerwegen vol vrolijk gekleurde vrachtwagens en personenauto's, klein als speelgoed. Stonehenge, oude terpen en grafheuvels in scherpe omlijning tegen de lucht, de schietterreinen van het leger, West Amesbury. Het oude en het nieuwe – en, uit een middenruimte of uit een andere tijd, het boerenerf met Jacks huisje op de bodem van het dal.

Van de gebouwen op de boerderij werden er vele niet meer gebruikt. De schuren en stallen rond het modderige erf – muren van rode baksteen, daken met leien of gebakken pannen – waren in verval geraakt; slechts zo nu en dan stond er vee in de stallen: zieke koeien, verzwakte kalveren, uit de kudde gehaald. Afgewaaid pannen, daken vol gaten, door corrosie aangetast ijzer, verbogen metaal, een alles doordringende vochtigheid, de bruine en zwarte en roestkleurige tinten, de glinsterende of dof-groene mosgroei in de vastgetrapte en door mest weer verzachte blubber van de omheinde loopruimte naast de stallen – de afzondering van de dieren in die omgeving, als dingen die afgedankt gingen worden, was verschrikkelijk.

Eens liepen er koeien die aan een misvorming leden. Het fokken van dit vee was zo mechanisch geworden dat de misvorming ook mechanisch leek, een fout in een industrieel proces. Op verschillende plaatsen waren vreemde, extra vleesklompen gegroeid, alsof deze dieren gegoten waren in een mal, een mal die uit twee gedeelten bestond, en alsof het koe-materiaal, het mengsel waaruit dit vee gegoten werd, op de naden van de mal naar buiten was gelekt en toen gestold, gerijpt, tot vlees was geworden, en daarna beharing had gekregen met het zwart-witte